

En krigergrav fra Øster Vandet

Af Anne-Louise Haack Olsen, museumsinspektør, Museum Thy

Den 20. august 2008 gik detektorfører Peter Jensen med sin detektor på en mark tilhørende gården Vestergård, nogle hundrede meter vest for Øster Vandet Kirke. Markarbejdet var i gang på en anden del af marken – der skulle sås vinterraps, og det foregik med en maskine, der bearbejdede jorden i 35 cm's dybde, hvilket var 10 cm dybere end normalt. Detektoren gav signal, og Peter gravede ned i pløjelaget. Først helt nede ved pløjelagets bund, 25 cm under overfladen, dukkede en cirkel af grønligt metal frem. Ved første øjekast kunne det ligne randen på en malmgryde fra middelalderen, men det viste sig at være noget endnu mere spændende.

Randen af bronzekarret afdækket under pløjelaget. Diameteren er ca. 27 cm. Foto: Museum Thy.

Der var brug for at handle hurtigt – genstanden sad i urørt jord og kunne ikke bare graves op, men landbrugsmaskinerne kom tættere på, og med den dybe jordbearbejdning kunne de ikke undgå at ødelægge fundet. Efter aftale med landmanden blev et stykke af marken holdt fri for såning, så fundet kunne undersøges på forsvarlig vis. Det foregik i efterårsferien, hvor Peter Jensen og hans kone Jytte Nielsen, arkæolog og leder af Museum Thy, undersøgte stedet med hjælp fra Aksel Kristensen, Gærup.

Allerede dagen efter fundet var der blevet gravet et lille snit ned omkring metalgenstanden. Ved hjælp fra Museernes Bevaringscenter Skive blev metalkarret sikret med gips.

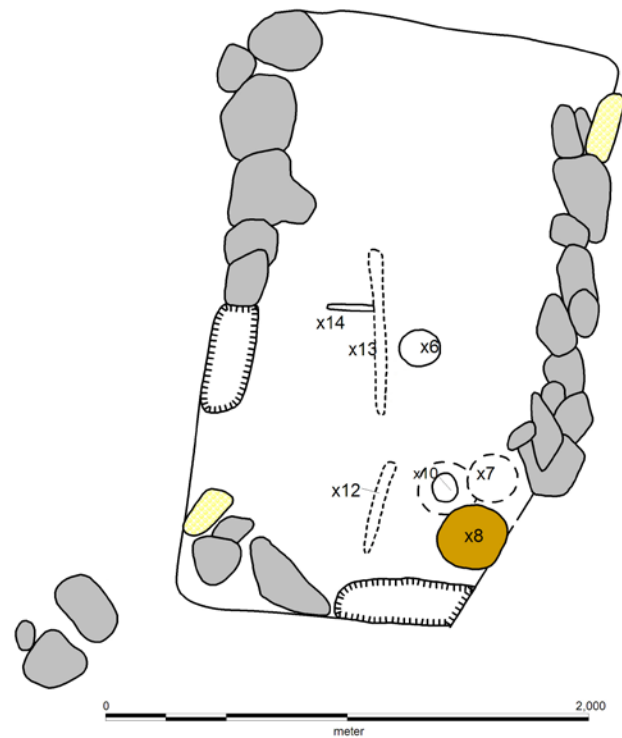
Efterfølgende viste karret sig at være noget af en sensation på disse kanter – et bronzekar, som i jernalderen var fremstillet langt nede sydpå i romerriget og havde taget vejen helt op til Thy, hvor det blev nedsat i en grav fra den sidste del af det 2. århundrede efter Kristi fødsel. Det viste sig, at graven rummede en fornem kriger, der var begravet med et rigt udstyr, herunder et sværd i en træskede med beslag, der også stammer fra romerriget.

Graven

Ved den efterfølgende undersøgelse kunne det ses, at selve graven var en firkantet nedgravning på ca. 1,6 x 2,5 m, orienteret nord-syd. Gravens bund lå kun 50 cm under jordoverfladen, men ved et utroligt held så det ud til, at genstandene i graven ikke havde taget skade af århundreders pløjning. I nedgravningens sider sås dele af en ramme af sten, der formentlig har støttet en helt forsvundet træskiste. Inden for stenrammen lå flere spredtliggende sten, der kan have ligget på et låg over kisten.

Øverst: Peter Jensen i færd med udgravningen. I baggrunden ses randene af to lerkar samt bronzekarret, der er delvis dækket af gipsbind. Nederst: Foto af graven under udgravning, set fra syd. Foto: Museum Thy.

Plan over graven med gravgods. x6: Skjoldbule. x7 og x10: Lerkar. x8: Bronzekar. x12: Lansespids. x13: Sværd. x14: Knogle. Gul: Kalksten. Grå: Sten af flint og bjergart. Linje med tværstreger angiver stenspor.

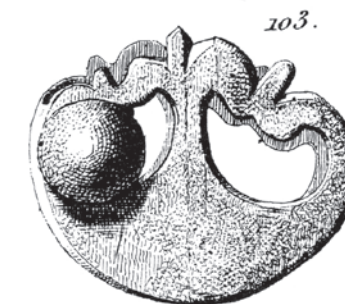
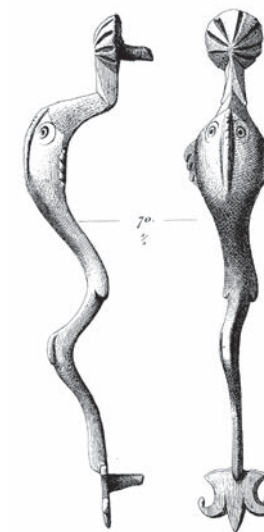
Bronzekarret stod i gravens sydøstlige hjørne sammen med to lerkar af hjemligt fabrikat. Lige vestfor, ca. midt for gravens sydende, lå et stykke forrustet jern, der senere viste sig at være en lansespids. Omtrængt midt i graven lå et sværd af jern i en træskede med fæstet vendt mod syd, og lige øst for sværdet lå en skjoldbule af jern, der har siddet på et rundt træskjold og beskyttet krigerens hånd. Der var næsten intet tilbage af den døde, kun et lille, ubestemmeligt knoglestykke, men efter gravgaverne at dømme har det været en mand, som lå med hovedet i syd, hvilket var det normale i Thy på denne tid. Bronzekarret og de to lerkar har stået lige til højre for hovedet.

Våbenudstyret

Sværdet er af jern, ca. 80 cm langt med en 60 cm lang klinge. Selve fæstet er af træ, beklædt med læder, og har et cirkulært overhjalte og et halvrundt underhjalte. Det samme kendes fra romerske sværd og fra

Sværdet, stadig siddende i træskeden. Detalje af sværdsmeden med delfinformet rebøjle af bronze. Detalje med dupskoen af bronze.

Romerske sværdskedebeleslag: En delfinformet rebøjle og en dupsko i gennembrudt arbejde fra våbenofferfundet i Vimose på Fyn. Begge fremstillet inden for romerrigets grænser. Typerne svarer omtrent til beslagene på sværdsmeden fra Øster Vandet.

Skjoldbule og lansespidsen.

To lerkar og det gipsdækkede bronzekar siddende i graven. Foto: Museum Thy.

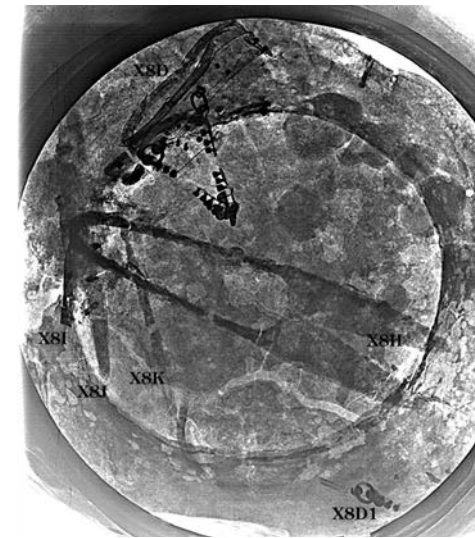
bl.a. Vimosefundet på Fyn, et af de store krigsbytteofre fra jernalderen. Skeden er også af træ, ligeledes betrukket med læder og forsynet med en bevikling af lædersnor eller lignende, der kan være en reparation. Skeden har fornemme beslag af bronze – dels en dupsko i enden, dels en rembøjle, som sværdremmen har været trukket igennem. Rembøjlen har facon af noget så eksotisk i Thy som en delfin. Både den og dupskoen er romerske typer og kendes magen til fra det førnævnte Vimosefund. De er et klart tegn på, at skeden og formentlig også sværdet stammer fra romerriget ligesom bronzekarret. Selve sværdklingen sidder stadig i skeden, og det kan derfor ikke ses, om den er forsynet med et romersk fabrikationsmærke.

Skjoldbullen af jern er en germansk type med en høj midtertap. Den har siddet på et rundt skjold af træ, der sikkert har været bemalet.

Det rustne stykke jern i gravens sydende blev efter konserveringen til en fornem lansespids, ca. 39 cm lang.

Det øvrige gravudstyr

Bronzekarret har en hank af jern og er en såkaldt Østlandskedel, der er fremstillet i romerriget. Kedlen har formentlig været brugt i forbindelse med indtagelse af alkoholiske drikke under én eller anden form, men da den blev røntgenfotograferet på Nationalmuseets konserveringsværksted i Brede, viste det sig, at den var fyldt op med forskellige genstande: En lille lerkop og et lidt større lerkar med hank, en saks og to knive af jern, et stykke flettet snor, en lille samling sten og ikke mindst bronzebeslag fra et drikkehorn. Selve hornet er forsvundet, men metalbeslagene og den bronzekæde, hornet har kunnet hænge eller bæ-

Røntgenbillede af bronzekedlen med indhold. x8D og x8D1: Drikkehornsbeslag (henholdsvis øverst og nederst i billedet. D1 har siddet for enden af hornet.); x8H: Saks; x8J: Kniv. Den lille samling sten ses som skygger. Foto: Nationalmuseet.

Indholdet på bunden af bronzekedlen efter at drikkehornsbeslag m.m. er taget op. Saksen og de små sten ses også på røntgenbilledet.

Til højre: Den øverste del af drikkehornsbeslaget, fra hornets munding, med en del af kæden.

Bronzekedlen. På grund af sin skrøbelighed er den stadig omgivet af gipsbind og jord fra graven.

Til venstre: Lille lerkop, 6 cm høj. Til højre: Lerkar med hank, 8,5 cm høj. Kan have været brugt til at øse drikken op med. Begge lerkar lå i bronzekedlen.

res i, er bevaret. Hvor selve bronzekedlen tilhører den romerske kultur med dens specielle drikkeservice, er drikkehornet germansk, men kombinationen af indført bronzekar og nordiske drikkehorn kendes fra andre grave fra samme tid. Man har ikke haft problemer med at blande hjemligt og fremmed service, når gæster skulle beværtet, og værtens rigdom og status skulle demonstreres.

Et heldigt fund fra Sønderjylland giver oplysning om, hvad der kan have været i hornet. I 1890 blev der i en mose ved Skudstrup lidt sydvest for Kolding fundet to drikkehorn fra ældre romersk jernalder, der var nedsat som offergaver. Her var selve hornene bevaret, og deres indhold kunne analyseres. Det ene havde indeholdt mjød lavet af honning, mens det andet havde spor af øl brygget på emmerhvede. Et andet eksempel er en rig kvindegrav fra Juellinge på Lolland, hvor der bl.a. blev fundet en importeret Østlandskedel, der rummede en gæret drik af byg, tyttebær og porse. Den klassiske historieskriver Tacitus beretter, at germanerne tilbragte megen tid i drikkelag: »At sidde ved drikken dag og nat igennem, har ingen nogen skam af.«

Lerkoppen og det lidt større lerkar med hank, der lå i bronzekarret, hører formentlig også til drikkeservicet, mens saks og knive er almindelige brugsgenstande, der blot af praktiske grunde blev anbragt i karret. Saksen kan virke lidt besynderlig sammen med sværd, skjold og drikkehorn, men sakse er fundet i krigergrave flere steder, og de kan have haft mange forskellige praktiske funktioner.

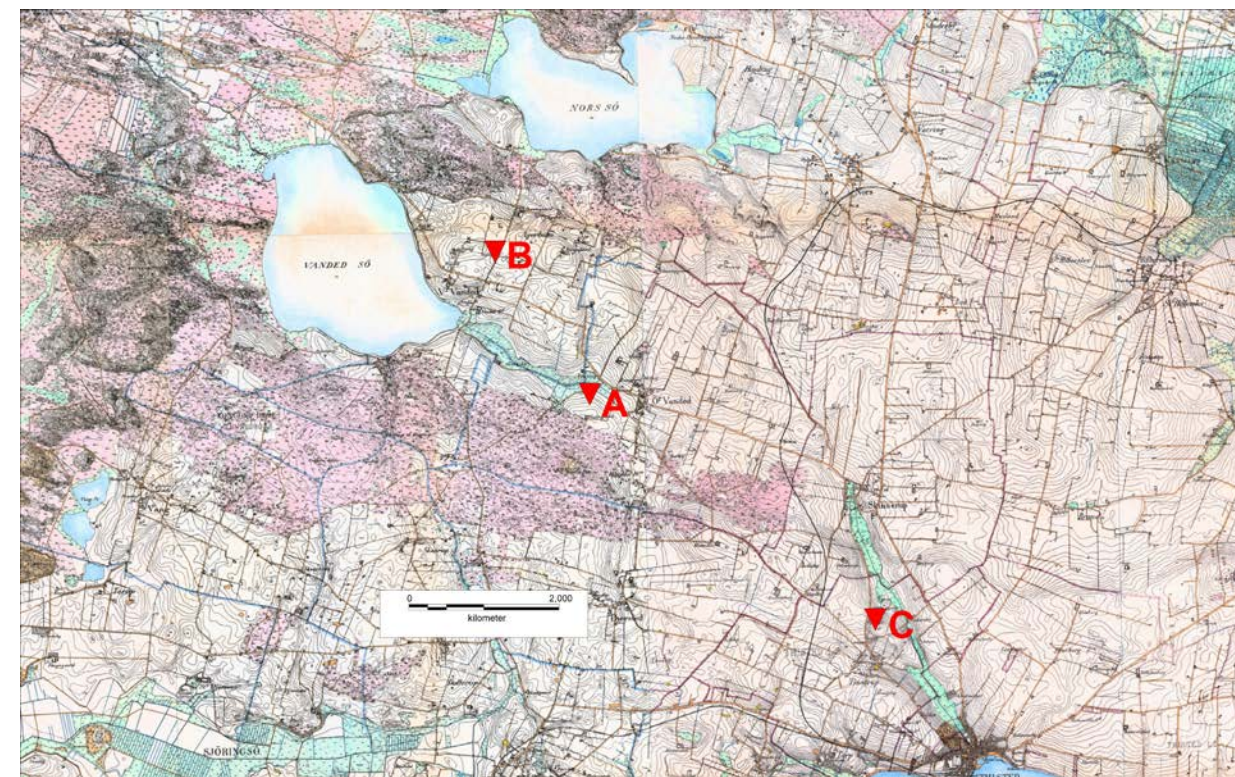
Til venstre: Ornamenteret lerkar. Til højre: Hankekar

Derimod kan det undre, hvad den lille samling sten skal gøre godt for. Det er imidlertid også noget, der kendes fra andre grave, og de er blandt andet tolket som symbolske gravgaver – erstatning for madvarer, som den døde skulle have med i graven. Det kan ikke afgøres, om den afdøde i Øster Vandet-graven fik mad med til rejsen, for der er næsten ingen knogler bevaret i graven. Hvis stenene er en erstatning for mad, er det næppe et udtryk for sparsommelighed. Der er ikke sparet på gravgaverne, så lidt mad skulle der også nok kunne blive råd til. Det kan hænge sammen med selve gravritualet og hele opfattelsen af, hvad den døde havde brug for på den lange rejse. Sammen med bronzekedlen stod to større lerkar – det ene er ornamenteret med omløbende furer og et zigzagmønster på skulderen, mens det andet er forsynet med en hank, men uden dekoration. De kan have indeholdt mad og drikke til den døde.

En stormand med forbindelser udadtil

Det er tydeligt, at den person, der er gravlagt ved Øster Vandet, ikke bare var en kriger, men også tilhørte en socialt og økonomisk fremtrædende samfundsklasse med mange kontakter udadtil. Et romersk sværd og en romersk bronzekedel var ikke hver mands eje, og de forudsætter, at den døde eller hans slægt havde kontakter til egne uden for Thy og måske uden for Danmarks grænser.

Der har været spekulationer om, hvorvidt unge, eventyrlystne mænd fra Skandinavien tog ned og gjorde tjeneste som lejesoldater i den romerske hær

i Rhinområdet for derefter at tage hjem igen med våben og andet, som de havde erhvervet sig dernede – noget vi kender fra vikingetiden, f.eks. gennem de islandske sagaer. Det er svært at bevise, og det kan også være, at sværdet er krigsbytte, og at de udenlandske våben og bronzekar er gået fra hånd til hånd i et stort netværk, hvor man udvekslede gaver med allierede i andre egne. På den måde kunne genstande blive spredt over et stort område.

Hvad enten den døde kriger fra Øster Vandet selv har været i det fremmede og erhverve sine kostbarheder, eller han har fået dem som gave, er det klart, at han har haft kontakter til områder uden for Thy, og han har sikkert vidst besked med, hvad der gik for sig ude omkring i landet. De store moseofferfund fra disse århundreder, hvor udstyr fra hele hære er kastet ud i søer og moser, bl.a. ved Illerup og Ejsbøl længere sydpå i Jylland og ved Vimose på Fyn, viser, at det har været en urolig tid. Det afspejler sig ikke direkte i fundene i Thy – her er ingen offermoser med bøjede sværd og sønderhuggede skjolde – men rygter om de voldsomme begivenheder er uden tvivl nået herop.

Et netværk af stormænd

En del af Øster Vandet-krigerens netværk har været de andre stormænd i naboegnene. Ved Agerholm i

Kort fra ca. 1883 over området øst for Vandet Sø med angivelse af rige gravfund nævnt i teksten. A: Graven ved Øster Vandet. B: Fund fra grusgrav ved Agerholm, Vester Vandet. C: Hejrhøj. Copyright Kort- og Matrikelstyrelsen.

Vester Vandet sogn, kun 2,7 km nordvest for graven, blev der så langt tilbage som i 1886 i en grusgrav fundet en romersk bronzeøse og -si fra tiden omkring 200 e.Kr. samt en del af en ringbrynje, en guldring, to skjoldbuler, bronzebeslag, skjoldbeslag, et spyd og en saks af jern. På stedet har der muligvis været en gravhøj. Fundene kom op uden sammenhæng, men der er ikke tvivl om, at de stammer fra en eller sandsynligvis flere grave, der var mindst lige så rige som Øster Vandet graven. Ringbrynjer var meget sjældne og kostbare, og en guldring vidner også om rigdom og høj status ligesom de romerske bronzer.

I Hejrhøj tæt vest for Thisted, kun ca. 5 km fra Øster Vandet-graven, blev en betydningsfuld mand begravet på nogenlunde samme tid. Hans grav blev undersøgt af Mogens Ørsnes for Nationalmuseet i 1960. Denne grav og dens udstyr ligner påfaldende graven fra Øster Vandet. Også i Hejrhøj var graven en firkantet nedgravning med en ramme af sten og spredte sten indenfor, og den døde havde fået et

skjold og to spyd, to jernknive, fire lerkar, og to drikkehorn med sig. Tre lerkar og de to spydspidser lå i sydenden, mens skjoldbulen, en stor enægget jernkniv – muligvis et sværd – og de to drikkehorn lå midt i graven. Det hele minder stærkt om graven fra Øster Vandet, og vi kan gå ud fra, at de to mænd har tilhørt samme sociale miljø. Måske har de og den formodede høvding fra Vester Vandet simpelthen været naboøvdinge i hvert sit lokalsamfund.

I Hejrhøj blev der også fundet genstande, der må stamme fra en ødelagt grav for en fornem kvinde, bl.a. bøjlenåle af sølv og glasperler med indlagt bladguld. I nærheden har man endvidere i forbindelse med nedgravningen af naturgasledningen og anlægelse af omfartsvejen omkring Thisted i 1980'erne og 1990'erne udgravet dele af en stor boplads med langhuse fra denne og den følgende periode.

Hvor boede han?

Området omkring krigergraven ved Øster Vandet er undersøgt, både med søgegrøfter gravet af rendegraver og ved registrering med georadar, hvor man fra overfladen uden at grave ned kan efterspore anlæg fra fortiden. Håbet var at finde flere grave – f.eks. med andre medlemmer af den samme stormandsslægt. Der blev imidlertid ikke fundet spor efter andre grave og heller ikke efter den boplads, hvor den døde kriger har boet. Ganske vist er graven anlagt på et

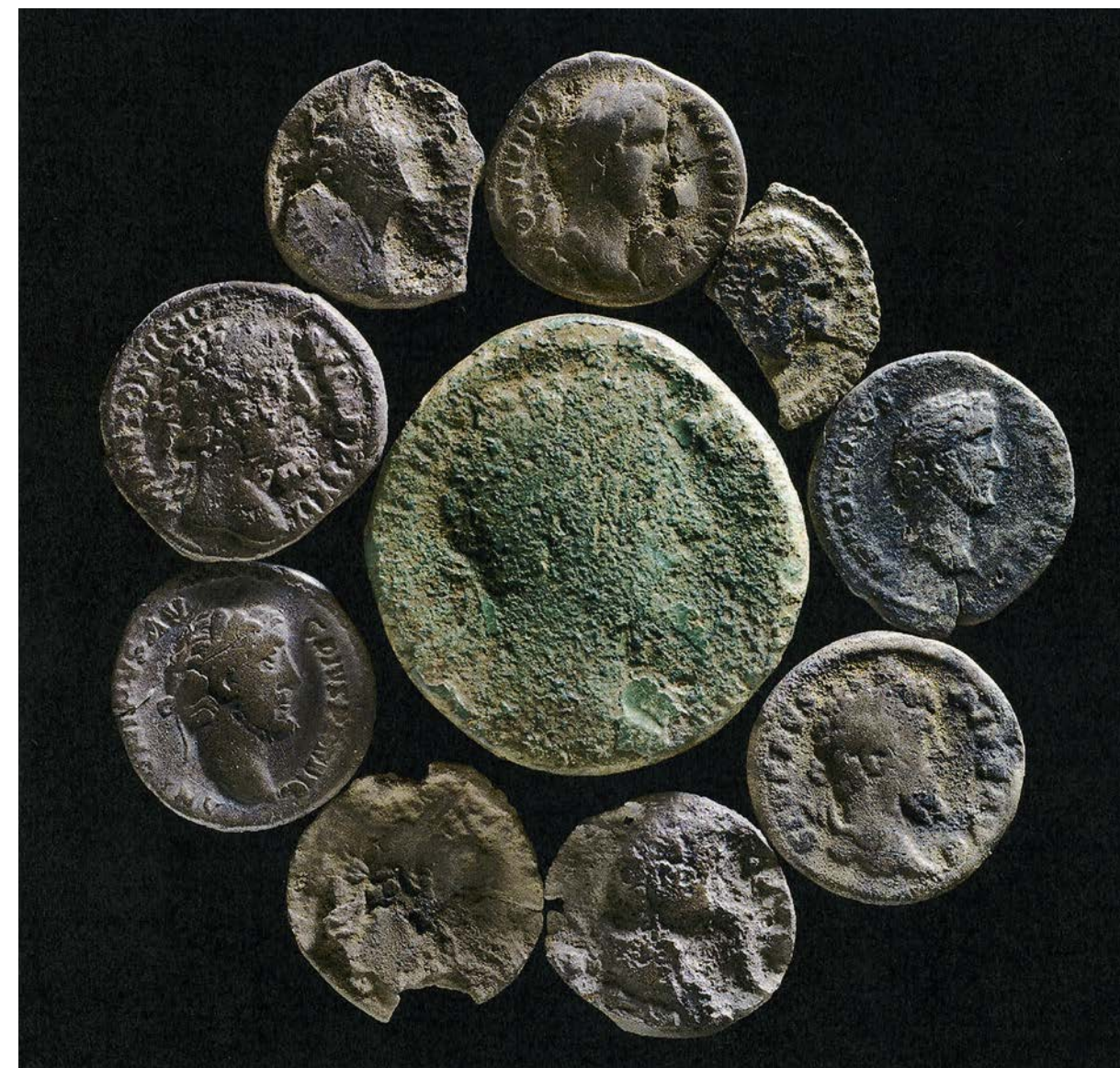
bopladsområde fra jernalderen, men denne boplads er et par århundreder ældre end graven og har ikke været i brug, da graven blev anlagt. Man er nok ikke flyttet ret langt væk, så et sted i området må der ligge sporene efter en boplads fra tiden kort før 200 e.Kr.

Jernalderlandskabet

Graven ligger på den nordlige del af et næs, der fra syd skyder sig ud i et vådområde, som oprindeligt har været en fortsættelse mod øst af Vandet Sø. Måske har der været forbindelse helt ud til Vesterhavet, f.eks. via en sejlbar å fra søen mod vest. Det kan der ikke siges noget sikkert om på grund af flyvesandet, der århundreder senere lagde sig som en dyne over hele området vest for Vandet Sø. Denne beliggenhed for enden af en sø eller en fjord er meget typisk for rige pladser med mange detektorfund, både i Thy og andre steder, og området mellem krigergraven og Øster Vandet Kirke vrimler da også med detektorfund af meget høj kvalitet.

Romerske mønter og andre detektorfund

Størstedelen af detektorfundene fra Øster Vandet området er yngre end krigergraven – de stammer fra perioden ca. 400 e.Kr. til ind i middelalderen – men der er fundet adskillige romerske mønter, som kan være havnet i jorden omtrent på samme tid som den døde kriger. Der er fundet ni sølvmønter og en bron-

zemønt, en såkaldt sesterts, fra tiden mellem 134 og 201 e.Kr. Det er ikke første gang, der findes romerske sølvmønter i Thy, og de kendes fra flere andre detektorfund, men bronzemønter er meget sjældne på disse breddegrader. Det var simpelthen ikke umagen værd at transportere den slags helt til Thy. Man kunne få den tanke, at nogen har været en tur ved Rhinen og taget mønten med som souvenir, men det er umuligt at bevise.

I dag bærer Øster Vandet ikke præg af nogen sinde at have været et sted af større betydning, men detektorfundene taler deres tydelige sprog: Her er fundet metalgenstande af meget høj kvalitet, der dækker et langt tidsrum fra ældre jernalder over yngre jernalder og vikingetid op i middelalderen. Stedet må have

Romerske mønter fra området omkring Øster Vandet. I midten ses sestertsen af bronze, præget under kejser Marcus Aurelius (161-180 e.Kr.) Den omgives af 8 sølvdenarer og en efterligning fra 2. århundrede e. Kr. Efter Horsnæs og Ingvarðson 2010.

været af væsentlig større betydning i dette tidsrum, end man hidtil har vidst. Det samme gælder for en anden vigtig detektorlokalitet, som er fundet syd for Vester Vandet Kirke, kun ca. 2,5 km længere mod nordvest (se side 38).

Takket være detektorforeningens indsats har vi nu for første gang en mulighed for at få en forståelse af bebyggelserne ved Vandet Sø og deres rolle i områdets historie gennem mange hundrede år.

Udsigt mod fundstedet fra nordøst på en dag med høj vandstand, der viser hvordan forholdene kan have været i jernalderen. Den nuværende Vandet Sø ligger til højre, uden for billedet. Foto: Museum Thy.